
Pranabharanam

ప్రాణాభరణం పణ్డీతరాజశ్రీజగన్నాథవిరచితమ్

Document Information

Text title : prANAbharNa

File name : prANAbharNa.itx

Category : major_works

Location : doc_z_misc_major_works

Author : paNDitarAjashrIjagannAtha

Transliterated by : Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

Proofread by : Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

Description-comments : The text is written by Jagannatha Pandita in honour of king

Prananarayana of Kamarupa. [https://bsvprasad.wordpress.com/2013/09/23/jagannatha-pandita-
raya/](https://bsvprasad.wordpress.com/2013/09/23/jagannatha-pandita-
raya/)

Latest update : September 15, 2014

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

ప్రాణాభరణం పణ్ణీతరాజశ్రీజగన్నాథవిరచితమ్

అథ పణ్ణీతరాజశ్రీజగన్నాథవిరచితం ప్రాణాభరణమ్ ।
తత్కృతయైవ టిప్పణ్యా సమేతమ్ ।

విద్వాంసో వసుధాతలే పరవచఃశ్లాఘాసు వాచంయమా
భూపాలాః కమలావిలాసమదిరోస్మీలన్మదాఘూర్ణితాః ।
ఆస్యే ఘాస్యతి కస్య లాస్యమధునా ధన్యస్య కామాలస-
స్వర్వామాధరమాధురీమధరయన్వాచాం విలాసో మమ ॥ ౧ ॥

విద్వాంస ఇత్యాది ప్రాయదర్శనాభిప్రాయమేతత్ । తేన సహృదయైర్న మనాగపి
విమనాయితవ్యమ్ । భావధ్వనిశ్చాయమ్ । ఉత్తరార్ధప్రతిపాద్యార్థాలమ్బనాయా
ఏతత్పద్యప్రయోగానుభావాయాః కవిగతచింతాయాః ప్రాధాన్యేనాభివ్యక్తేః ।
అనుపాత్తోభయనిమిత్తకో వ్యతిరేకః స్ఫుటోఽలంకారః । కామాలసత్వం
వామావిశేషమధరమాధురీప్రకర్షకమ్ ॥

విద్రాణైవ గుణజ్ఞతా సముదితో భూయానసూయాభరః
కాలోఽయం కలిరాజగామ జగతీలావణ్యకుక్షింభరిః ।
ఏవం భావనయా మదీయకవితే మౌనం కిమాలమ్బనే
జాగర్తు క్షితిమణ్ణలే చిరమిహ శ్రీకామరూపేశ్వరః ॥ ౨ ॥

కవిగతరాజవిషయకరతిభావధ్వనిశ్చాయమ్ । ఇత ఉర్ధ్వమయమేవ ఆ
చరమపద్యమనువర్తయిష్యతే । అస్య చాత్ర మౌనానుభావితో వర్ణనీయాలమ్బనో
నిర్వేదో గుణ ఇతి ప్రేయోలంకారాస్పదమ్ । అత్ర చాచేతనాయాం కవితాయాం
చేతనత్వాధ్యవసాయమూలాసంబంధే సంబంధాత్మికాతిశయోక్తిర్వివక్షితా ।
తేన భావనామౌననిర్వేదానాం సంబోధనస్య చ నానుపపత్తిః ॥

పారీస్థాణాం ఘురీణైరవనితలగుహాగర్భతః సమ్పతద్భిః
స్వాపభ్రంశాపరాధప్రచలితనయనప్రాంతమాకర్ణ్యమానః ।
త్వత్ప్రస్థానాన్తరుద్యత్ప్రలయజలధరధ్వానధిక్కారధీరో
ఘృష్టక్షీరోదతీరో జగతి విజయతే దుస్థభిద్వన్వనాదః ॥ 3 ॥

అత్ర రాజాలమృనస్య తాదృశనాదశ్రవణోద్ధీపితస్య
 నయనప్రచలనానుభావితస్య గిరిగుహాగర్భోత్పతనాభివ్యక్తేనామర్దేణ
 సంచారిణా పరిపోషితస్య పారీన్ద్రగతోత్సాహస్య స్థాయినో
 రాజవిషయకరతిభావాఙ్కవాద్రసాలంకారత్వమ్ । యదాహుః - 'ప్రధానేఽన్యత్ర
 వాక్యార్థే యత్రాఙ్గం తు రసాదయః । కావ్యే తస్మిన్నలంకారో రసాదిరితి మే
 మతిః ॥' ఇతి । తృతీయచతుర్థచరణయోస్తు స్ఫుటావేవ వ్యతిరేకాతిశయా ।
 ఘృష్టాశబ్దేన తాదృశనాదో వేలాచలప్రతిబద్ధత్వాదగ్రే న గతః ।
 అన్యథా లోకాలోకాచలమపి స్పృశేదితి గమ్యతే । ఏవ మృష్టేతి నోక్తమ్ ।
 తథా సతి శైథిల్యప్రత్యయాపత్తేః ॥

కిం బ్రూమస్తవ వీరతాం వయమమీ యస్మిన్ధరాఖణ్డల
 క్రీడాకుణ్డలితభ్రు శోణనయనం దోర్మణ్డలం పశ్యతి ।
 మాణిక్యవలికాన్దిదన్తరతరైర్భూషాసహస్రోత్కరై-
 ర్విన్ధ్యారణ్యగుహాగృహావనిరుహాస్తత్కాలముల్లాసితాః ॥ ౪ ॥

అత్ర విన్ధ్యారణ్యగతానాం గుహాగృహాణామవనిరుహాం చ విన్ధ్యగతానాం
 గుహాగృహాణామరణ్యగతానామవనిరుహాణాం వా భూషణేన కార్యేణాప్రస్తుతేన
 త్వదరినారీణాం స్వనగరాణి పరిత్యజ్య నిశి గుహాగృహేషు తరుతలేషు చ
 విన్యస్య సకలాభరణాని కృతశయనానాం ప్రాతస్త్వదాగమనసంభ్రమేణ
 తత్కర్మకం విస్మరణం భారవశాత్పరిత్యాగో వా ప్రస్తుతో గమ్యత
 ఇత్యప్రస్తుతప్రశంసా । కార్యస్య యథాకథంచిత్ప్రస్తుతత్వే తు
 పర్యాయోక్తమలంకారః ॥

మాహాత్మ్యస్య పరోఽవధిర్నిజగృహం గమ్భీరతాయాః పితా
 రత్నానామహమేక ఏవ భువనే కో వాపరో మాదృశః ।
 ఇత్యేవం పరిచిన్త్య మా స్మ సహసా గర్వాన్ధకారం గమో
 దుగ్ధాబ్ధే భవతా సమో విజయతే శ్రీప్రాణనారాయణః ॥ ౫ ॥

అత్రోపమానస్య గుణవిశేషప్రయుక్తసాదృశ్యాభావనిబన్ధనముత్కర్షం
 పరిహర్తుం వర్ణ్యమానసాదృశ్యాత్మకః ప్రతిపాలంకారభేదః । స చోపమావిశేష
 ఇత్యేకే । విచ్ఛిత్తివైలక్షణ్యాదతిరిక్త ఏవేత్యపరే ॥

తత్త్వో జన్మ సితాంశుశేఖరతనుజ్యోత్స్నానిమగ్నాత్మనో
 దుగ్ధామ్భానిధిముగ్ధవీచివలయైః సాకం పరిక్రీడనమ్ ।

సంవాసః సురలోకసింధుపులినే వాదః సుధాంశోః కరైః
కస్మాన్సోజ్జ్వలిమానమఞ్చతుతమాం దేవ త్వదీయం యశః || ౬ ||

అత్ర యశసి ధవలతాతితయస్తద్ధర్మిసంబన్ధప్రయుక్తత్వేన కథిత
ఇతి సమస్య విషయః | అంశుకృతశ్చస్త్రే తత్కృతశ్చ భగవతి
భగవత్కృతశ్చ రాజనీత్యేవముత్తరోత్తరముపచీయమానో రాజగత ఉత్కర్షః
ప్రతీయత ఇతి సారవిషయః ||

ఆబధ్నాస్యలకాన్నిరస్యసితమాం చోలం రసాకాఙ్కయా
లఙ్కాయావశతాం తనోషి కురుషే జఙ్గాలలాటక్షతమ్ |
ప్రత్యఙ్గం పరిమర్దనిర్దయమహో చేతః సమాలమ్బనే
వామానాం విషయే నృపేన్ద్ర భవతః ప్రాగల్భ్యమద్భుతమ్ || ౭ ||

అత్ర ప్రకృతిధర్మిగతయోః ప్రకృతాప్రకృతయోః ప్రకృతయోరేవ వా
వృత్తాన్తయోః శ్లేషః | స చ షట్సు స్థలేషు శబ్దనానాత్వనిబన్ధనో
ద్వయోశ్చార్థనానాత్వనిబన్ధనః | ద్వావప్యేతో శబ్దాలంకారావితీ
ప్రాఙ్ఘ్నః | ఆద్యో జతుకాష్టన్యాయేన శబ్దశ్లేషణాచ్ఛబ్దాలంకారః,
ద్వితీయస్త్రైకవృన్దగతఫలద్వయన్యాయేనార్థశ్లేషణాదర్థాలంకార ఇతి
సవ్యాః ||

దేవ త్వాం పరితః స్తవన్తు కవయో లోభేన కిం తావతా
స్తవ్యస్తవం భవితాసి యస్య తరుణశ్చాపప్రతాపోఽనిశమ్ |
క్రోడాన్తః కురుతేతరాం వసుమతీమాశాః సమాల్లిఙ్గితి
ద్యాం చుమ్భత్యమరావతీ చ సహసా గచ్ఛత్యగమ్యామపి || ౮ ||

అత్ర ప్రతాపగతః పృథివ్యాదిసంబన్ధో
లిఙ్గవిశేషావచ్చిన్నతత్తత్సాధారణవిశేషణాభివ్యక్తకాముకవృత్తాన్తాభిన్నతయా
స్థిత ఇతి సమాసోక్తిః కార్యరూపధర్మప్రయుక్తశుద్ధసాధారణ్యేన
విశేషణసామ్యమాలమ్బ్య ప్రవృత్తా | సా చ నిన్దోత్థాపకత్వాదద్వైజన్యైశ్చ
గుణః ||

లోకానాం విపదం ధునోషి కురుషే సమ్పత్తిమత్యుత్కటా-
మిత్యల్పేతరజల్పితైర్జడధియాం భూపాల మా గా మదమ్ |
యత్కీర్తిస్తవ వల్లభా లఘుతరబ్రహ్మాణ్ణాణ్ణోదరే
పిణ్ణీకృత్య మహోన్నతామపి తనుం కష్టేన హా వర్తతే || ౯ ||

అత్రాపి ప్రాగ్వత్ | పరం

త్వాధారాధేయాన్యతరవిస్తుతత్వసిద్ధిఫలకాన్యతరన్యూనత్వకల్పనాత్పాధికాలంకారోఽపి
తస్యాం గుణః ||

క్షోణీం శాసతి మయుష్పద్రవలవః కస్యాపి న స్యాదితి
ప్రాథం వ్యాహరతో వచస్తవ కథం దేవ ప్రతీమో వయమ్ |
ప్రత్యక్షం భవతో విపక్షనివహైర్ద్యాముత్పతద్భిః క్రుధా
యద్దుష్కృత్కులకోటిమూలపురుషో నిర్భద్యతే భాస్కరః || ౧౦||

ఇహ త్వధికసమాసోక్తిభ్యామనాల్గితైవ సా [వ్యాజస్తుతిః] ||

ఆస్వాదేన రసో రసేన కవితా కావ్యేన వణీ తయా
లోకాన్తఃకరణానురాగరసికః సభ్యః సభా చామునా |
దారిద్ర్యానలదహ్యామానజగతీపీయూషధారాధర
క్షోణీనాథ తథా భవాంశ్చ భవతా భూమణ్ణలం భాసతే || ౧౧||

మాలాదీపకమేతదితి ప్రాఞ్చుః | దీపకస్య సాదృశ్యమూలకతానియమాన్న
మాలాదీపకమపి త్వేకావలీభేద ఇతి తు వయమ్ ||

అమాయన్యదరాతికైరవకులాన్యమ్లాసిషుః సత్వరం
దైన్యధ్వాన్తకదమ్బుకాని పరితో నేశుస్తమాం తామసాః |
సన్మార్గాః ప్రసరన్తి సాధునలినాన్యల్లాసమాతన్వతే
తన్మన్యే భవతః ప్రతాపతపనో దేవ ప్రభాతోన్ముఖః || ౧౨||

ఇహ రూపకనిష్పాదితలిజ్జకమనుమానం నిమిత్తవిరహాదుత్ప్రేక్షాయా
అయోగాద్వాచకమనుమితిపరమ్ ||

ఉత్తిప్తాః కబరీభరం వివలితాః పార్శ్వద్వయం న్యక్కృతాః
పాదామ్నోజయుగం రుషా పరిహృతా దూరేణ చేలాఞ్చులమ్ |
గృహ్లాన్తి త్వరయా భవత్ప్రతిభటణ్ణాపాలవామభ్రువాం
యాస్తీనాం గహనేషు కణ్ణకచితాః కే కే న భూమీరూహాః || ౧౩||

అత్ర కణ్ణకచితత్వేన కబరీగ్రహణాదేః సంకీర్ణత్వాత్కార్యధర్మాన్తరా
సంకీర్ణశుద్ధసాధారణ్యేన విశేషణసామ్యమాలమ్బ్య ప్రవృత్తా సమాసోక్తిః ||

దృష్టిః సంభృతమజ్గలా బుధమయీ దేవ త్వదీయా సభా
కావ్యస్యాశ్రయభూతమాస్యమరుణాధారోఽధరః సున్దరః |
క్రోధస్తేఽశనిమూరుదారధిషణ స్వాన్తం తు సోమాస్పదం

రాజన్నూనమనూనవిక్రమ భవాన్సర్వగ్రహాలమ్బనమ్ ॥ ౧౪ ॥

అత్తోత్పేక్ష్యమానసర్వగ్రహాలమ్బనత్వస్య సమానాధికరణేషు ధర్మేషు
తత్తద్గ్రహశ్రితాఙ్గత్యేషు విశేషణీభూతైస్తత్తద్గ్రహైః సహ
విషయస్య రాజ్ఞో కల్యాణాశ్రయత్వాదీషు విశేషణానాం కల్యాణాదీనాం
శ్లేషేణాభేదసమ్పాదనద్వారా తాదృశధర్మసాధారణతాసమ్మత్తై
తన్నిమిత్తకోత్పేక్ష్యాసిద్ధిః ॥

సృష్టిః సృష్టిభువా పురా కిల పరిత్రాతుం జగన్మణ్డలం
త్వం చణ్డాతపనిర్దయం తపసి యజ్ఞ్వలాజటాలైః కరైః ।
సంరమ్భారుణలోచనో రణభువి ప్రస్థాతుకామోఽధునా
జానీమో భవతా న హస్త విదితః శ్రీకామరూపేశ్వరః ॥ ౧౫ ॥

అత్ర రాజవర్ణనాఙ్గత్యేన రవేర్భయోత్పాదనే వర్ణ్యత్యేన ప్రస్తుతే
సాక్షాత్తదననుగుణత్వేనాప్రస్తుతేన ప్రస్థానేన సాక్షాత్తదనుగుణం
రిపుకర్తృకం సూర్యమణ్డలభేదనం కార్యం గమ్యతే ॥

ఆయాతా కమలాసనస్య భవనాద్ద్రష్టుం త్రిలోకీతలం
గీర్వాణేషు దినాని కానిచిదహో నీత్వా పునః కౌతుకాత్ ।
భ్రాన్త్యా భూవలయే మహాకవికులోపాస్యా తవాస్యామ్బుజే
రాజన్మమ్పృతి సత్యధామని గిరాం దేవీ సుఖం వర్తతే ॥ ౧౬ ॥

అత్రైకస్యాధేయస్యానేకాధారసంబన్ధాత్పర్యాయః । తత్ర
ప్రథమచరణగతమధికరణమార్థవిశ్లేషావధికపఞ్చమ్యా
విశ్లేషస్యోపశ్లేషాపేక్షత్వేనాపశ్లేషికాధికరణస్యాక్షేపగమ్యత్వాత్ ।
సత్యధామనీతి శ్లేషభిత్తికాభేదాధ్యవసానేన ముఖస్య సత్యలోకతాసిద్ధౌ
సుఖవర్తనసిద్ధిః ॥

విద్యుద్దైన్యతమస్త్రిమూర్తిరథవా వైరీన్ద్రవంశాటపి-
దావాగ్నిః కిమహో మహోజ్జ్వలయశఃశీతాంశుదుగ్ధామ్బుధిః ।
కిం వానజ్జభుజంగదష్టవనితాజీవాతురేవం నృణాం
కేపామేష నరాధిపో న జనయత్యల్పేతరాః కల్పనాః ॥ ౧౭ ॥

అత్ర కోటీనామారోపాన్తరమూలకత్వాత్పరమృరితసంశయః స చాహార్యః, మూలారోపస్య
తథాత్వాత్ । కవావివ కవినిబద్ధప్రమాత్రస్తరేఽప్యాహార్యబుద్ధేరవిరోధాత్ ॥

నదన్ని మదదన్నినః పరిలసన్ని వాజివ్రజాః

పరస్మి బిరుదావలీమహితమస్మిరే బన్ధినః ।

ఇదం తదవధి ప్రభో యదవధి ప్రవృద్ధా న తే

యుగాస్తదహనోపమా నయనకోణశోణద్యుతిః ॥ ౧౮ ॥

అత్ర ముఖ్యార్థస్య రాజవిషయాయాః కవిరతేరుపకారకస్య యదైవ తవ

కోపోదయస్తదైవ తవ రిపూణాం సమ్పదో భస్మసాదృభవిష్యన్తీతి వస్తున

ఉపకారికా నయనకోణశోణద్యుతీర్మ్యగాస్తదహనోపమా ॥

మయి త్వదుపమావిధౌ వసుమతీశ వాచంయమే

న వర్ణయతి మామయం కవిరితి క్రుధం మా కృథాః ।

చరాచరమిదం జగజ్జనయతో విధేర్మానసే

పదం న విదధేతరాం తవ సమో ద్విత్తియో నరః ॥ ౧౯ ॥

అత్ర త్వత్సమోఽనోస్య నాస్తీతి ప్రత్యయాదుపమానలుప్తోపమా వ్యక్త్యేతి ప్రాశ్నః ।

సర్వైవైవ సామ్యస్యాప్రతిష్ఠానాన్నేయముపమా । అన్యథా వ్యతిరేకస్యాపి

తత్త్వాపత్తేః । 'ఢుంఢోల్లన్తో మరిససి కంటకకలిఆఇం కేఠవణాఇమ్ ।

మాల.ఇకుసుమసరిచ్చం భమర భమంతో ణ పావేసి ॥' ఇత్యత్ర తు న

ప్రాప్స్యసీతుస్త్వా క్వచిత్త్వదగోచరే స్థలే భవిష్యతీతి ప్రతీతేః

సాదృశ్యప్రతిష్ఠానాల్లుప్తోపమాస్తు । తస్మాదసమాలంకార ఏవాయమితి తు నవ్యాః ॥

భుజభ్రమితపట్టిశోద్ధలితదృష్టదన్తావలం

భవన్తమరిమణ్ణలక్రథన పశ్యతః సంగరే ।

కరాలకులిశాహతిస్ఫుటవిభిన్నవిన్ద్యాచతో

న కస్య హృదయం ఝటిత్యధిరురోహ జమ్భాహితః ॥ ౨౦ ॥

అత్ర స్మరణాలంకారః పరంతు లక్ష్యః ॥

యమః ప్రతిమహీభృతాం హుతవహోఽసి తస్మివృతాం

సతాం ఖలు యుధిష్ఠిరో ధనపతిర్ధనాకాఙ్క్షిణామ్ ।

గృహం శరణమిచ్చతాం కులిశకోటిభిర్నిర్మితం

త్వమేక ఇహ భూతలే బహువిధో విధాత్రా కృతః ॥ ౨౧ ॥

అత్ర కవినా యమత్వాదినా రూపేణ రాజ్ఞో రూపవతః కరణాద్రూపకేణ

విపక్షభూపాలాదీనామేతస్మిన్నాగతే యమత్వాదినా భ్రాన్తేరపి సంభవాద్భ్రాన్తిమతా

తైరేవాన్తేర్గృహీతృభిరన్తేర్గర్భైరుల్లేఖనాదుల్లేఖవిశేషేణ చ సహ

సంకీర్ణోఽపి సంబన్ధిషష్ట్యన్తభేదప్రయుక్తవర్ణ్యానేకవిధత్వక ఉల్లేఖః ॥

ద్వినేత్ర ఇవ వాసవో మితకరో వివస్వానివ
 ద్వితీయ ఇవ చన్ద్రమాః శ్రితవపుర్మనోభూరివ ।
 నరాకృతిరివామ్బుధిర్గురురివ క్షమామాగతో
 సుతో నిఖిలభూసురైర్జయతి కామరూపేశ్వరః ॥ ౨౨॥

అత్ర రాజగతానాం ద్వినేత్రత్వాదీనాం వాసవాదితాదాత్మ్యవిరోధీనాం విరోధనివర్తనాయ
 విషయిషు వాసవాదిష్వారోపేణ సాధారణీకరణాత్తన్నిమిత్తకోత్పేక్షా ।
 సా చేహ మాలారూపా । న చాత్రోపమా శక్యరూపణా ।
 ద్వినేత్రత్వాద్యుక్తేర్నిష్ప్రియోజనకత్వాపత్తేః । న చోపమానిష్పాదకం తేషాం
 సాధారణ్యం తదభావేఽపి పరమైశ్వర్యాదిభిః ప్రతీయమానైస్తస్యా నిష్పత్తేః ।
 అసున్దరత్వేనోపమానిష్పాదకతయో కవేరనభిప్రేతత్వావప్న । ఏవం ద్వితీయాదీనాం
 చన్ద్రాదిష్వారోపోఽపుష్పపమాయాం సత్యామనర్థక ఏవ స్యాత్ ॥

దీనవ్రాతే దయార్థ్యా నిఖిలరిపుకులే నిర్దయా కిం చ మృద్యీ
 కావ్యాలాపేషు తర్కప్రతివచనవిధౌ కర్కశత్వం దధానా ।
 లుభా ధర్మేష్వలుభా వసుని పరవిపద్ధర్శనే కాందిశికా
 రాజన్నాజన్మరమ్య స్ఫురతి బహువిధా తావకీ చిత్తవృత్తిః ॥ ౨౩॥

అత్ర విషయానేకత్వప్రయుక్తచిత్తవృత్తీరనేకవిధత్వమిత్సుల్లేఖః । తత్ర
 చ తదీయచిత్తవృత్తిత్వేనైకత్వాధ్యవసానం తన్త్రమ్ ॥

దేవాః కే పూర్వదేవాః సమితి మమ నరః సన్ని కే వా పురస్తా-
 దేవ జల్పన్తి తావత్ప్రతిభటపృతనావర్తినః క్షత్రవీరాః ।
 యావన్నాయాతి రాజన్నయనవిషయతామన్తకత్రాసిమూర్తే-
 ర్ముగ్ధారిప్రాణదుగ్ధాశనమస్పృణరుచిస్త్యత్కృపాణో భుజంగః ॥ ౨౪॥

అత్ర శుద్ధపరమృరితరూపకమ్ ॥

ప్రాచీసంధ్యాసముద్యన్మహిమదిసమణేర్మానమాణీక్యకాన్తి-
 ర్ణ్వాలామాలా కరాలా కవలితజగతః క్రోధకాలానలస్య ।
 ఆకాశాన్తాపదామ్భురుహతలవిగలన్మజ్జులజ్ఞారసాభా
 సా భాతి ఊణిశోభాకరణ తవ దృశోః సంగరే శోణిమశ్రీః ॥ ౨౫॥

అత్రాపి తదేవ పరంతు మాలాత్మకమ్ ॥

త్వాం సున్దరీనివహనిష్ఠురధైర్యగర్వ-
 నిర్వాసనైకరసికం సమరే నిరీక్ష్య ।

కా వా రిపుక్షితిభృతాం బత రాజలక్ష్మీః

స్వామివ్రతత్వమపరిస్థలితం బభార ॥ ౨౬ ॥

అత్ర శత్రూణాం రాజ్యలక్ష్మీస్తాస్వం ప్రాప్తేతి వివక్షితోఽర్థః

పాత్రవ్రతస్థలితరూపేణాభిహిత ఇతి పర్యాయోక్తమ్ । తచ్చ రాజ్యలక్ష్మ్యో
నాయికాత్వసిద్ధ్యర్థం సమాసోక్తిమపేక్షత ఇతి సా తత్ర గుణః ॥

నాసత్యయోగో వచనేషు కీర్తౌ తథార్జునః కర్మణి చాపి ధర్మః ।

చిత్తే జగత్ప్రాణభవో యదాస్తే వశంవదాస్తే కిము పాణ్డువుత్రాః ॥ ౨౭ ॥

అత్ర పాణ్డువుత్రేషు విషయేషు రాజవశంవదతాదాత్మోత్పేక్షాయాం

రాజాశ్రితత్వరూపో విషయిధర్మః శ్లేషేణ విషయాణాం తదాశ్రితానాం
చాసత్యాభావశుక్లగునపుణ్యపరమేశ్వరాణామభేదసమ్పాదనద్వారా
విషయసాధారణీకృతః ॥

మన్దాచలభ్రమణవేషువశంవదా యే

దుర్గామ్బుధేరుదపతన్నణవః సుధాయాః ।

తైరేకతాముపగత్తైర్వివిధౌషధీభి-

ర్గాతా ససర్జ తవ దేవ దయాద్భుగస్తాన్ ॥ ౨౮ ॥

అత్ర దృగన్వేషు న కేవలం సంజీవకత్వాదయోఽమృతమాత్రగుణ ఏవ

కవేర్బుభోధయిషితా అపి తు నిఖిలజనవశీకారత్వాదయోఽన్యేఽపీతి
సుధాకణేష్వోషధీసంసర్గోఽతిశయార్థముపాత్తః ॥

కేశైర్వధూనామథ సర్వకోషైః ప్రాణైశ్చ సాకం ప్రతిభూపతీనామ్ ।

త్వయా రణే నిష్కరుణేన గాఢం చాపస్య జీవా చకృషే జవేన ॥ ౨౯ ॥

అత్ర చాపకర్షణకార్యాణానాం కేశాకర్షణాదీనాం

పౌర్వాపర్యవిపర్యయాత్మనాతిశయేనానుప్రాణితా సహోక్తిః ॥

మహేన్ద్రతుల్యం కవయో భవంతం వదన్తు కిం తానిహ వారయామః ।

భవాన్సహస్రైః సముపాస్యమానః కథం సమానస్త్రిదశాధిపేన ॥ ౩౦ ॥

అత్ర శ్లేషోత్థాపితత్రిదశత్వసంఖ్యామాదాయ వ్యతిరేక ఉపాత్తోభయనిమిత్తకః ॥

స తు వర్షతు వారి వారిదస్త్యముదారాశయ రత్నవర్షణః ।

స కుహూరజనీమలీమసస్త్యమిహోన్తర్బహిరేవ నిర్మలః ॥ ౩౧ ॥

అత్రాపి స ఏవ పరం తు శ్లేషోఽత్రానుత్థాపకో నిషిద్ధ్యమానం సామ్యం చ న

శాబ్దమితి విశేషః ॥

మకరప్రతిమైర్మహాభ్రుతిః కవిభీ రత్నునిభైః సమన్వితః ।

కవితామృతకీర్తిచన్ద్రయోస్త్యమిహోర్విరమణాసి భాజనమ్ ॥ 33 ॥

అత్ర రాజ్ఞో జలధ్యుపమాయాః

శబ్దేనాభిధానేఽప్యగ్లోపమాభిరాక్షేపాదేకదేశవివర్తన్యపమా తేనోత్తరాద్ధ

ఉపమితసమాస ఏవ । విశేషణసమాసవేద్యస్య తాదాత్మ్యస్య ప్రకృతేఽనుపయోగాత్

॥

పురః పురస్తాదరిభూపతీనాం భవన్తి భూవల్లభ భస్మశేషాః ।

అనన్తరం తే భ్రుకుటీవీటజ్కాత్పతన్తి రోషానలవిస్ఫులికాః ॥ 34 ॥

అత్ర ప్రయోజకాతిశయకృతః ప్రయోజ్యశైష్యూతిశయో గమ్యః ।

కార్యకారణపౌర్వాపర్యవిపర్యయరూపా చేయమతిశయోక్తిః ॥

భువనత్రితయేఽపి మానవైః పరిపూర్ణే విబుధైశ్చ దానవైః ।

న భవిష్యతి నాస్తి నాభవన్నుప యస్తే భజతే తులాస్పదమ్ ॥ 35 ॥

అత్రోపమానలుప్తోపమేతి ప్రాశ్నః । అసమాఖ్యమలంకారాన్తరమితి తు వయమ్ ॥

పీయూషయాషకల్పామల్పామపి తే గిరం నిపీతవతామ్ ।

తోషాయ కల్పతే నో యోషాధరబిమ్బమధురిమోద్రేకః ॥ 36 ॥

అత్ర సంబంధేఽప్యసంబంధ ఇత్యతిశయోక్తిభేదః ।

ఉపమేయోపమానవిశేషణాభ్యామల్పతోఽద్రిక్తత్వాభ్యామల్పయాపి సహ భూయానపి

మధురిమా సామ్యం కర్తుం యత్రానీశస్తత్ర కిం వాచ్యం భూయన్యేతి వైలక్షణ్యాత్పా

వ్యతిరేకశ్చ ॥

భాసయతి వ్యోమస్థా జగదఖిలం కుముదినీర్వికాసయతి ।

కీర్తిస్తవ ధరణిగతా సగరసుతాయాసమఫలతాం నయతే ॥ 37 ॥

అత్ర వ్యజమానచన్దికారూపకసంకీర్ణ ఉల్లేఖధ్వనిః ॥

భాగ్యేన సహ రిపూణాముత్తిష్ఠసి విష్టరాత్కృధావిష్టః ।

సహసైవ పతసి తేషు క్షితిశాసన మృత్యునా సాకమ్ ॥ 38 ॥

'కేశైర్వధూనామ్' ఇత్యత్ర కర్మణః సహోక్తిః । ఇహ తు కర్తురితి విశేషః ॥

త్వయి పాకశాసనసమే శాసతి సకలం వసుంధరావలయమ్ ।

వివినే వైరివధూనాం వర్షన్తి విలోచనాని చ దినాని ॥ ౩౯ ॥

అత్ర వర్షవదాచరన్తిత్యాచారక్విబన్తేన శ్లేషాచ్ఛ్లేషమూలికా తుల్యయోగితా ।
రిపుకామినీవర్ణనవిషయత్వేనోపమానోపమేయయోర్ద్వయోరపి ప్రకృతత్వాత్ ॥

అహితాపకరణభేషజ నరనాథ భవాన్కరస్థితో యస్య ।
తస్య కుతోఽహిభయం స్యాదఖిలామపి మేదిసీం చరతః ॥ ౪౦ ॥

అత్ర శ్లేషనివేదితస్య సర్పభయాభావస్యోపపాదకతయోపాత్తస్య
రాజని భేషజతాదాత్మ్యారోపస్యాప్యపపాదకతయా స్థితం రాజసంబన్ధిని
ద్విషదపకరణరూపే ధర్మే శ్లేషనివేదితసర్పతాపకరణతాదాత్మ్యమితి
ప్రథమచరణే శ్లేషపరమృతితరూపకం తృతీయే తు శ్లేష ఏవ ।

కువలయలక్ష్మీం హరతే తవ కీర్తిస్తత్ర కిం చిత్రమ్ ।
యస్మాన్నిదానమస్యా లోకనమస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజో హి భవాన్ ॥ ౪౧ ॥

అత్రోత్పాదకసమానగుణత్వాదుత్పాద్యస్యోత్పాదకసంసర్గానురూపః సమాలంకారవిశేషః ।

శ్లేషశాస్త్రిన్గుణః ॥

దృష్టః సదసీ చేదుగ్రాశ్చన్ద్రవన్దనచన్ద్రికాః ।
అథ త్వం సంగరే సామ్యాః శేషకాలానలాసయః ॥ ౪౨ ॥

అత్ర దృష్టః సదసీతి వాక్యే త్వమిత్యస్యాపకర్షణాత్, అథ త్వం సంగర
ఇత్యత్ర చ త్వమిత్యస్యానువర్తనాద్వాక్యయోః పదవినిమయాత్మాలంకారః
పూర్వార్ధే । ఉత్తర్ధార్ధే ప్రకృతానేకధర్మసంబన్ధాత్తుల్యయోగితా ।

ఉపమేయస్యోత్కృష్టగుణత్వసిద్ధయ ఉపమానస్య
తద్విరుద్ధగుణకల్పనాత్మకేనాలంకారాన్తరేణ శబలితా ॥

అపారే ఖలు సంసారే విధినైకోఽర్జునః కృతః ।
కీర్త్యా నిర్మలయా భూప త్వయా సర్వేఽర్జునాః కృతాః ॥ ౪౩ ॥

ఇహ శ్లేషమూలో వ్యతిరేకః ॥

దధీబిబలికరేణు హిమహేమాచలాభిషు ।
అదాత్పత్వమధైర్యం చ దృష్టే భవతి భాసతే ॥ ౪౪ ॥

అత్రాపి సైవ తథావిధా । యథాసంఖ్యసంకరస్తు విశేషః ॥
శాసతి త్వయి హే రాజన్నఖణ్డావనిమణ్డలమ్ ।

న మనాగపి నిశ్చిన్నే మణ్ణలే శత్రుమిత్రయోః ॥ ౪౫ ॥

ఇహాపి తుల్యయోగితా మిత్రశబ్దశ్లేషోత్థాపితా వ్యాజస్తుతిశ్చ ॥

భానురగ్నిర్యమో వాయం బలిః కర్ణోఽథవా శిబిః ।

ప్రత్యర్థినోఽర్థినశ్చేత్థం త్వయి యాన్తి వికల్పనామ్ ॥ ౪౬ ॥

ఇహ తు సంశయ ఉల్లేఖాలిజ్జితః ॥

కమలావాసకాసారః క్షమాధృతిఫణిశ్వరః ।

భవాన్కువలయన్యేన్దురానన్దయతి మానవాన్ ॥ ౪౭ ॥

ఇహ శ్లిష్టపరమృరితం రూపకం మాలారూపమ్ ॥

గగనే చన్ద్రికాయన్తే హిమాయన్తే హిమాచలే ।

పృథివ్యాం సాగరాయన్తే భూపాల తవ కీర్తయః ॥ ౪౮ ॥

ఇహ మాలోపమాలిజ్జిత ఉల్లేఖః ॥

మృగతాం హరయన్మధ్యే వృక్షతాం చ పటీరయన్ ।

నక్షత్రతాం మహీపానాం త్వమిన్దవసి భూపతే ॥ ౪౯ ॥

ఇహ శుద్ధపరమృరితా మాలారూపోపమా । ఆచారక్విబన్తాచ్ఛతరి రూపాణి ।

తిజ్జి చైకమ్ [ఇన్దవసి] ॥

మధ్యే సుధాసమ్మరస్య సితామయగృహోదరే ।

పూర్ణేన్దవిష్టరే దేవ స్థాతుం యోగ్యాస్తవోక్తయః ॥ ౫౦ ॥

అత్ర త్రయాణాం సుధాసముద్రాదీనాం విశేషణవిశేష్యభావేన మధురిమణి

పరాం కాష్ఠామధిరూఢే త్వదీయోక్తిపదసంబన్ధో యుక్తో న తు విశకలిత

ఇత్యతిశాయకాసద్విశేషణనిబన్ధనః ప్రాఢోక్తిః ॥

అమృతలహరీవన్ద్యజ్యోత్సన్నరమావదనామ్బుజా-

న్యధరితవతో నిర్మర్యాదప్రసాదమహామ్బుధేః ।

ఉభయవదయం దేవ త్వత్తః కథం పరమోల్బణః

ప్రలయదహనజ్వాలాజాలాకులో మహాసాం గణః ॥ ౫౧ ॥

అత్ర కారణగుణవిరుద్ధస్వగుణస్య కార్యస్యోత్పత్తేర్విషమాలంకారః ।

అమృతలహర్యాదీనాం త్రయాణామధరికరణాత్మనా వ్యతిరేకేణ

సంజీవకత్వపరమశీతలత్వవిశుద్ధత్వసౌన్దర్యాణామతిశయో గమ్యతే ।

ఏవమేషు పద్యేషు సంభవంతోఽప్యన్యేఽలంకారాః స్ఫుటత్వాన్న వివేచితాః ।
సహృదయానాం ప్రీత్యావశ్యకం కించిద్వ్యాఖ్యాతమన్యత్తు తైరేవోల్లాసనీయమిత్యలం
పల్లవితేన ॥

తైలక్లాన్వయమజ్జలాలయమహాలక్ష్మీదయాలలితః
శ్రీమత్పైరమభట్టసూనురనిశం విద్వల్లలాటంతపః ।
సంతుష్టః కమతాధిపస్య కవితామాకర్ణ్య తద్వర్ణనం
శ్రీమత్పణ్డీతరాజపణ్డీతజగన్నాథో వ్యధాసీదిదమ్ ॥ ౫౨॥

దోర్ణణద్వయకుణ్డలీకృతలసతోదణ్ణాచణ్ణాశుగ-
ధ్వస్తోద్ధణ్ణవిపక్షమణ్ణలమిహ త్వాం వీక్ష్య మధ్యేరణమ్ ।
వల్గ్లాణ్ణీవముక్తకాణ్ణవలయజ్వాలావలీతాణ్ణవ-
భ్రశ్యతాణ్ణవరుష్టపాణ్ణవమహో కో న ఊతీశః స్మరేత్ ॥ ౫౩॥

అత్ర స్మరణాలంకారః । భావ ఇతి తు న భ్రామితవ్యమ్ ।
సాదృశ్యమూలకత్వాతస్మూలకత్వాభ్యాం భావత్వాలంకారత్వయోరిహ వ్యవస్థితేః
శబ్దవేద్యత్వాచ్చ ॥

ఇతి పణ్డీతరాజశ్రీజగన్నాథవిరచితం ప్రాణాభరణం తత్కృతయైవ టీప్పణ్యా
సమేతం సమాప్తమ్ ।

The text is written by Jagannatha Pandita

in honour of king Pranaranayana of Kamarupa.

<https://bsvprasad.wordpress.com/2013/09/23/jagannatha-pandita-roya/>

Encoded and proofread by Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

Pranabharanam

pdf was typeset on March 24, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

